

Yslam geografiýasynда nämüçin demokratiýa ýok?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Yslam geografiýasynда nämüçin demokratiýa ýok? YSLAM GEOGRAFIÝASYNDA NÄMÜÇIN DEMOKRATIÝA ÝOK?

Yslam geografiýasynyň iň soňky demokratik galasy Türkiýedi, emma olam soňky ýyllarda gündogarly we diýdimzor geçmişine tarap çaltlyk bilen gyşaryp, ýeke adamlyk dolandyryşyň čür depä çykarylan şu günlerine gelip ýetdi.

Ýogsam bolmasa XX asyryň başynda yslam geografiýasynyň ümzügi umuman alanda demokratiýa tarapdy.

Atatürküň Türkiýesi, Reza Pehlewiniň Eýrany, Amanulla hanyň Owganystany yzly-yzyna progressiw reformalar geçirip, demokratiýa, senagatlaşmak, ylym-bilim, tehnologiýa babatda Günbataryň yzyndan ýetmäge dyrjaşýardы. Ikinji jahan urşundan soň bu kerwene arap ýurtlary-da goşuldy. Saddam Hüseýiniň Yragy, Kaddafiniň Liwiýasy, Jemal Abdynasyryň Müsüri sowet tipli sosialistik ösus modelini saýlap aldy. Olaryň yzyny Zülpikär Ali Bhuttonyň Pákistany, Suhartonyň Indoneziýasy ýaly Gündogar Aziýanyň dünýewi musliman hökümətleri ýetirdi.

Otuz-kyrk ýylyň dowamynda bu dünýewi döwletler ýerbe-ýer bolup, hasam demokratiýalaşmagyň ýerine, ýekän-ýekänden diktatura režimine öwrüldiler.

Alan şekilleri umuman alanda şeýledi: ilkibaşda güýcli, karizmatiki lider we onuň daşyna üýsen kiçijik topar.

Ýurduň ähli baylygy döwlet ýolbaşçysy we onuň ýanyndakylar tarapyndan saga-çepe sowrulyp, halk köpcüligi gedaý halda

ýaşaýardy, hiç kimse gorkudan ýaňa sesini çykaryp bilmeyärdi. Agzyny açan ýa ömrüni ýa-da uzak ýyllap dowam eden gynamalardan ýaňa akyl-huşundan we saglygyndan jyda düşyärdi. Netijede Günbataryň dünýewi hökümét modelleri Marokkodan Malaýziá čenli aralykdaky ähli yslam geografiýasyndaky halklaryň arasynda uly göwnüçökgünlik döretdi.

Onuň ýerine alternatiwa hökmünde köp yslam ýurdunda diýen ýaly ownukly-irili yslamçy hereketler orta çykmaga we gitdigiçe güýçlenmäge başlady.

Köp wagt geçmäňkä belli-başly musulman ýurtlarda dünýewi hökümétler harby döwlet agdarlyşyklary ýa-da halk gozgalaňlary bilen agdarylyp, ýerine yslamçylar geçdi.

Eýranda, Owganystanda, Yrakda, Sudanda şeýle boldy. Türkýede ýigrimi ýyldan gowrak wagt bări syýasy yslamçy tradisiýadan gelip çykan hökümét iş başynda.

Dogrusy, yslamçylar Türkýede halk gozgalaňy bilen däl-de, halkyň ses bermegi arkaly iş başyna gelenem bolsa, netijede gelinen sepgit birmeňzeş.

XX asyrda yslam geografiýasynda gurulan onlarça dünýewi hökümétden iñ bolmanda ýekejesi üstünlikli bolan bolsady, beýlekilerine-de görüm-görelde bolup, halk köpçülügi demokratiýa bolan ynanjyny ýitirmezdi. Elbetde, onda ýagdaý has başgaça bolardy.

Taryhdaky birmahalky beýikligine gowşan yslamyň lokomotiw ýurtlary Eýranyň, Türkýäniň, Müsüriň senagat we kba hojalygynda, ylym-bilimde, demokratiýada, hukuk ugrunda häzirki Angliýa, Germaniýa, Ýaponiýa deňleşip biljek ösen derejä ýetendigini göz öňüne getiriň.

Ony-da Günorta Aziýanyň beýleki kiçijik ykdysady gaplaňlary saýylýan Günorta Koreýanyň, Taýwanyň, Singapuryň derejesine beýgelen Owganystan, Pákistan, Marokko, Alžir, Özbegistan ýaly beýleki yslam ýurtlarynyň ökjesini basyp barýandygyny pikir ediň.

Şonda yslam geografiýasy Sowet Soýuzy we ABŞ ýaly super güýçler tarapyndan basylyp alynmazdy, musulmanlar Hytaýda konslagerlere gabalmazdy, Hindistanda köcelerde it ýenjilen ýaly ýenjilmezdi, Palestinada istrebiteller bilen bombalanmazdy.

Tersine, Marokkodan Indoneziýa čenli uç-bujaksyz ümmülmez yslam geografiýasynda adamlar şwesiýalylardyr norwegiýalaryň asuda durmuşda elini uzadan ýetirip ýaşardylar.

İSLAMIYET ve DEMOKRASİ

John L. Esposito - John O. Voll

Mısır Batı insan miras
İktidar İslamiyet Muhalefet hakları Din
Siyaset Devlet Anayasası Devrim
Demokrasi Tanımlar süreç Bağımsızlık
İslamılar Kavram politika Cumhuriyet
Hareket Malezya Anayasa Kimlik
Cezayir Sudan İslami Strateji cemaat
Doğu Pakistan Seçim Çok
İran Sudan oluşturma Kültürlülük
ulus çoğulculuk

kitapyurdu.com

kitapcy.ru

Yslam dünyäsindäki dünýewi elita turuwbaşdan modernleşmäge yalnyş düşündiler. Olaryň modernleşmekden düşünen zady geçmiş bilen baglanyşykly hemme zady garalap, ondan mümküngadar daşlaşmakdy. Olaryň pikiriçe namaz okamak, bürenjek däkmek, agyz beklemek, haýyr-sahawat fondlary, medreseler ýaly köne edim-gylymlar we guramalar yzagalaklygyň nyşanydy we bulardan haýal etmän arany açmak gerekdi.

Beýmegiň deregine ýaponlaryň edişi ýaly köne bilen täze dünýäniň normalaryny sazlaşdyryan aralyk ýol tapmalydy.

Öñki ýol-ýörelgeden we edaralardan deregimize ýaraýjagyny su günüň zerurlyklaryna jogap berjek şekilde rewizirläp dowam

etdirmelidi we bizi siwilizlenen dünýäniň deňesine ýetirjek zamanabap ugur-ýollary-da durmuşyymza aralaşdyrmalydy.

Ýaponlar şeýtdiler. Döwürden yza galýan köne samuráy düzgünini doly ýatyryp, Günbataryj zamanabap dolandyryş we ösus modellerini öz ýol-ýörelgeleri bilen utgaşdyryp, adatdan daşary sintez döretdiler we bütin dünýäni aňk eden üstünlige ýetdiler.

Döwürden yza galýan iki köne imperiýa bolan feodal Ýaponiýa bilen Osmanly döwleti ýewropalaşma we döwrebaplaşma ýoluna bir wagtyrakda girdiler, hatda Osmanly döwleti reformalara Ýaponiýadan otuz ýyla golaý wagt öň 1830-njy ýyllarda Mahmyt II döwründe başlady. Muňa garamazdan 50-60 ýylyň dowamynda, ýagny, XX asyryň başyna gelenimizde Ýaponiýa uly ykdysady we senagat läheňine öwrülen bolsa, Osmanlynyň ýagdaýy ölüm ýasssygynda hyrkyldap ýatan garry syrkawdan gowy ýeri ýokdy. Iki köne imperiýanyň birini şowsuz, beýlekisini şowly kylan zat – biriniň daşky görnüşe, beýlekisiniň bolsa özene üns bermegidi.

Osmanly Ýewropanyň harby we senagatönümlerini satyn alyp öserin öýden bolsa, ýaponlar ösusü üpjün eden Günbatar ylymy, pelsepesi, düşünje formasy bilen gyzyklanyp, şolary özleşdirmäge dyrjaşýardы.

XX asyrda-da şol bir zatlar gaýtalandy: bir topar musulman dünýewi döwleti parlament, profsoýuzlar, saýlawlar, mekdepler, ýokary okuw jaylary, zawod-fabrikler, hasahanalar, uçarlar, tanklar ýaly Günbataryň edara-kärhanalaryny weönümlerini alan bolsa, bir topary bütin bu zatlaryň barsyny kemala getiren düşünje gurluşuna düşünjegem, özleşdirjegem bolmadylar.

Şonuň üçinem yslam geografiýasynda ýonekeý raýat bilen elinde döwletiň güýjüni saklayán ýolbaşy bilen kanunyň öňünde hiç mahalam deň bolmady. Hernäçe kagyz ýüzünde deň ýaly bolup görünse-de. Ýogsam bolmasa, häzir günbatarlylaryň durmuşynda görýän bu deňligimiz yslamyň süñünde bardy ahwetin!

Pygamberimiz (s.a.w) «Ogurlyk eden gyzym Patma hem bolsa, elini kesiň!» diýip, kanunyň öňünde hiç kime ýeňillik berilmejekdigini mälîm edipdi.

Gan, aýy gözýaş we ýürek gyýyjy tragediýalar bilen doly yslam geografiýasyny Günbatar ýaly ýer ýüzüniň jennetine öwürmek üçin etmeli zat aslynda kyn däl: din bilen döwlet işini biribirinden aýryp, döwleti akyl-paýhasa we mantya eýerip dolandırmak.

Demokratiýa, adam hukuklary, deňlik ýaly prinsipleri we gymmatlyklary göz boýamak üçin däl-de, hakykatdanam özleşdirip, durmuşымыза орнаşdyrmak we amal etmek.

Ösen ýurtlaryň barsy şu ýoldan гышарман gidendikleri üçin häzirki derejelerine ýetdiler. Çünkü, akyl-paýhasyň ýoly birdir.

Elbetde, munuň (Hytaýdyr Russiýa ýaly) bir-i ki sany kadadan çykmasы bolup biler. Emma ýek-tük kadadan çykma bilshiňiz ýaly düzgün bozup bilmeýär.

Esedulla OGUZ,

Türkiýeli türkmen žurnalisti.

Sişenbe, 06.06.2023 ý. Publisistika